

Araştırma / Original article**Ergenlerde siber zorbalık, internet aile tutumu ve aile işlevselliğinin etkisi***İrem Damla ÇİMEN¹**Öz**

Amaç: Çalışmada Sakarya ili Adapazarı merkez ilçesinde yaşayan siber zorba ve/veya kurban olan ergenlerin özelliklerinin, anne-babaların bu gençlerin internet kullanımına yaklaşımlarının ve aile işlevselliğinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. **Yöntem:** Katılımcılara araştırmacı tarafından hazırlanan Sosyodemografik Veri Formu, Sanal Zorba/Kurban Ölçeği, İnternet Aile Tutum Ölçeği ve Aile Değerlendirme Ölçeği verilmiştir. Sosyodemografik Veri Formu, anne-babanın evlilik durumu, sağlık durumu, eğitim düzeyi, gençlerin disiplin cezası, kavgaya karışma, sigara-alkol-madde kullanımı, internetin kullanım yeri ve süresi, cep telefonu kullanım alışkanlıkları ve siber zorbalığa maruz kalan gençlerin başa çıkma yöntemleri ile ilgili sorular içermektedir. Sanal Zorba/Kurban Ölçeği, gençlerin sanal zorba ve/veya kurban olma durumu ve bu durumlar varsa sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarma gibi alt başlıklardan hangilerine maruz kaldıkları veya uyguladıklarını saptamayı sağlamaktadır. İnternet Aile Tutum Ölçeği, ihmalkar/otoriter/müşamahakar/demokratik tutum gibi anne-babaların gençlerin internet kullanımına nasıl yaklaştıklarını değerlendirebilmeye olanak vermektedir. Aile Değerlendirme Ölçeği ise problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterebilme becerisi, davranış kontrolü ve genel işlevler gibi alanlarda ailenin güçlü ve zayıf alanlarını belirlemeye fırsat vermektedir. Araştırmaya 6., 7. ve 8. sınıfa giden 12-14 yaş arasındaki 386 genç alınmıştır. **Sonuçlar:** Çalışmaya katılan gençlerin 153'ünün siber kurban, 93'ünün siber zorba, 78'inin siber zorba/kurban olduğu saptanmıştır. Siber zorba ve/veya kurban olma ile disiplin cezası alma, tehdit etme/edilme, kavgaya karışma, sigara-alkol tüketimi, internet-cep telefonu kullanım özellikleri ve psikiyatrik bir tedavi görme arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Ailelerin gençlerin internet kullanımı konusundaki tutumları ve aile işlevselliğinin de siber zorba ve/veya kurban olma ile ilişkili olduğu bulunmuştur. **Tartışma:** Siber zorbalık ile ilgili literatürde siber zorbalık ile aile internet tutumu ve aile işlevselliğini inceleyen az sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Sonuçlara bakıldığında ailenin gençlerin internet kullanımı ile ilgili doğru tutumları ve gençlerle kuracağı olumlu ilişkilerin siber zorbalığa karışmayı önleyebileceği veya bu sorunla baş etmekte yararlı olabileceği düşünülmektedir. (*Anadolu Psikiyatri Derg* 2018; 19(4):397-404)

Anahtar sözcükler: Adolesan psikiyatrisi, internet, cep telefonu, fiziksel şiddet, anne-babalık, aile ilişkileri

Cyberbullying in adolescents, the effect of internet parenting styles and family functioning**ABSTRACT**

Objective: The aim of this study is to investigate the features of cyberbullying and the relationship between cyberbullying and internet parental style, and family characteristics. **Methods:** The participants were given Sociodemographic Data Form, Cyber Bully/Victim Scale, Internet Parenting Styles Scale and the Family Evaluation Scale. The Sociodemographic Data Form includes questions about marital status, health status, educational level of par-

* 27. Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresi'nde sonuçların bir kısmı sözel bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Uzm. Dr., Darıca Farabi Devlet Hastanesi Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Birimi, Kocaeli, Türkiye

Yazışma adresi / Correspondence address:

Uzm. Dr. İrem Damla ÇİMEN, Darıca Farabi Devlet Hastanesi Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Birimi, Kocaeli, Türkiye
E-mail: damlamanga@gmail.com

Geliş tarihi: 04.10.2017, Kabul tarihi: 10.02.2018, doi: 10.5455/apd.282841

Anadolu Psikiyatri Derg 2018; 19(4):397-404

ents, disciplinary punishment, smoking-alcohol consumptions, internet-mobile phone usage and methods of coping with cyberbullying. The cyberbully/victim scale allows determining whether they are subjected to a cyberbullying and/or victimization and if so, what kind of a bullying they are exposed or applied. The Internet Parenting Scale allows, such as laissez-faire/authoritarian/authoritative/permissive attitudes, to assess how parents approach to adolescents internet usage. Family Evaluation Scale enables assessment of successes and failures of family functions in problem solving, communication, roles, emotional reaction capability, capacity of showing interest, behavior control, general functions areas. 386 adolescents, between the ages of 12-14 (6th-8th grades) were taken to study. **Results:** It is determined that 153 of the adolescents were cyber victims, 93 of the adolescents were bullies, and 78 of the adolescents were bullies and victims. Cyberbullying and/or victimization is found significantly related to disciplinary punishment, threatening/to be threatened, involving in a fight, smoking-alcohol consumption, internet/mobile phone usage, and psychiatric treatment. The attitudes of families towards internet usage of adolescents and family functioning are also found related to cyberbullying and/or victimization. **Conclusion:** It is observed that there is a small number of studies examining cyberbullying and internet parenting style and family functioning in the literature of cyberbullying. However, it is thought that the right attitudes of adolescents to the usage of the internet and positive relationships with adolescents can prevent or be effective in coping with cyberbullying. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2018; 19(4):397-404)

Keywords: adolescent psychiatry, internet, cellular phone, bullying, parenting, family relations

GİRİŞ

Teknolojideki hızlı değişim ve gelişmeler, kişilerin yaşam ve iletişim tarzı, alışveriş alışkanlıkları, değer yargıları, dostluk kurma şekilleri, evlilik kalıpları gibi davranışlarını etkilemeye başlamıştır. Toplumun her aşamasında olduğu gibi gençlerde de yeni teknolojik gelişmelerin etkileri görülmekte; bilgisayar, cep telefonu, internet ve cep bilgisayarları gibi yeni teknoloji ürünlerinin kullanımı gençler arasında hızla yaygınlaşmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, gençler arasında iletişim kurmak, sohbet etmek, eğlenmek, bilgiye erişmek, araştırma yapmak ve dosya göndermek için kullanılmaktadır.^{1,2} İnternet pek çok açıdan olumlu görünmesine rağmen, son birkaç yıldır çalışmacıların dikkati sanal ortamdaki bazı risklere ve giderek internette daha fazla zaman harcamak gibi potansiyel bağımlılıklar üzerine yoğunlaşmıştır.³

Siber zorbalık, bir kişinin veya bir grubun bilgi ve iletişim teknolojisini diğer kişilere zarar vermek için tekrar tekrar kullanması olarak tanımlanmıştır.⁴ İki çeşit siber zorbalık vardır. Elektronik zorbalık, daha çok teknik özellikler ile ilgili olup şifreleri ele geçirmek, web sitelerini hacklemek, sistemleri veya elektronik araçları devre dışı bırakmak için spam postaları göndermek gibi işlemleri içerir. İkinci türü olan elektronik iletişim zorbalığı, sürekli rahatsız etmek, alay etmek, dedikodu yaymak, internet üzerinden hakaret etmek veya kişinin onayı olmaksızın kişisel bilgi veya resimlerini yayınlamak için bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmak gibi eylemleri içerir.⁵ Gençlerin siber zorbalık davranışları intikam almak, birçok insana tehditkar ve aşağılayıcı iletiler vermek, başkalarını kontrol edebilmek, çevrede saldırgan davranmanın verdiği mutluluk gibi nedenlerle yapılabilmektedir.⁶

Anatolian Journal of Psychiatry 2018; 19(4):397-404

Yapılan araştırmalarda siber zorbalığa uğrayan bireylerin birçok açıdan olumsuz yönde etkilendiği vurgulanmıştır.⁷ Siber kurbanların %93'ü siber suçların duygusal olarak onları etkilediğini belirtmiştir.⁸ Hinduja ve Patchin'in araştırmasında, kurbanların %20'sinin intiharı düşündüğü ve siber zorbalığa uğramayan akranları ile karşılaştırıldığında intihar olasılığının iki kat daha yüksek olduğu saptanmıştır.⁹ Siber zorbalığın depresyon, suç işleme ve madde kullanımı ile yakından ilişkili olduğu bulunmuştur.¹⁰ Aynı zamanda siber zorbalığın, kurbanlarda zorbalara kızgın olmaya, endişelere, derslerde konsantrasyon sorununa, okul başarısızlığı ve devamsızlığına yol açtığı saptanmıştır.¹

Siber zorbalık son yıllarda araştırılan bir konu olmasına rağmen, teknolojik gelişmelerin hızla artacağı ve önümüzdeki yıllarda önemli bir sorun haline geleceği düşünülmektedir. Siber zorbalık olaylarının herhangi bir yerde meydana gelebilmesinden dolayı, sadece öğretmenlerin ve gençlerin çabaları bu davranışları önlemek için yeterli olmayabilir. Siber zorbalığın evlerde de meydana gelebilmesi nedeniyle, bu durumun önlenmesinde ailelere de görev düşmektedir.

Bu çalışmada, Sakarya merkez ilçeyi temsil eden, 12-14 yaşları arasındaki siber zorba ve/veya kurban olan ergenlerin özelliklerinin, anne-babaların gençlerin internet kullarımlarına yaklaşımlarının ve aile işlevselliğinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Katılımcılar

Sakarya ili Adapazarı ilçesinde 6.-8. sınıf öğrencileri olan ergenler için büyüklük 2016-2017 eğitim öğretim dönemi için 31.493 olarak bildiril-

miştir. Örnek seçiminde, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan devlet okulu ve şube listeleri kullanılmış olup müdürlük tarafından bildirilen sosyokültürel düzey durumuna göre rasgele okul ve şube seçimi yapılmıştır. Araştırmaya, 12-14 yaşları arasındaki 6.-8. sınıf öğrencisi 393 genç alınmıştır, ancak yedi öğrencinin verileri güvenilir bulunmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Araştırma grubunun %30.8'i (s=121) altıncı sınıf, %33.6'sı (s=132) yedinci sınıf, %35.6'sı (s=140) sekizinci sınıf öğrencisiydi. Çalışma için Sakarya Üniversitesi Klinik Araştırma Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Veriler sınıflarda kişisel değerlendirme anketleri ile toplanmış, anket formlarında takma ad kullanılmış ve formlar doldurulurken araştırmacı dersliklerde hazır bulunmuştur.

Veri toplama araçları

Sosyodemografik Veri Formu: Form araştırmacı tarafından hazırlanmış olup katılımcıların ve ailelerinin evdeki kişi sayısı, evlilik durumu, sağlık durumu, eğitim düzeyi, disiplin cezası, kavgaya karışma, sigara-alkol-madde kullanımı, internetin kullanım yeri, internet kullanım süresi, cep telefonu kullanım alışkanlıkları ve siber zorbalığa uğrayan ergenlerin başa çıkma yöntemleri sorgulanmıştır.

Sanal Zorba/Kurban Ölçeği: Gençlerin siber zorba veya kurban olma durumunu değerlendirmek için Siber Zorba/Kurban Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri için Ayas ve Horzum tarafından yapılmıştır.¹¹ Ölçekteki maddelere katılım düzeyini belirtmek için her madde, beşli Likert puanlaması ile (5) 'daima' ve (1) 'asla' şeklinde değerlendirilir. Siber zorba ve kurban boyutlarından en düşük 19, en yüksek 95 puan alınabilmektedir. Puanlar arttıkça, zorba ve kurban olma durumu artmaktadır.

Ölçek iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm 'sanal kurban' olarak zorbalık davranışlarına uğrama düzeyini saptayabilmek için kullanılmaktadır. Her anlatımda gençlerin 'bana yapıldı' bölümünde uygun dereceyi seçmeleri istenmektedir. İkinci bölüm gencin 'sanal zorba' olarak zorbalık davranışında bulunma düzeyini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Gençlerin 'ben yaptım' bölümünde uygun düzeyi seçmeleri istenmektedir. Bu iki bölümde sanal ortamda cinsel zorbalık, sanal ortamda engelleme ve zarar verme ve sanal ortamda söylenti çıkarmaya maruz kalma veya bu etkenleri uygulama durumu sorgulanmaktadır.

İnternet Aile Tutumu Ölçeği: Ölçek, anne-babaların ergenlerin internet kullanımına yakla-

şımalarını belirlemek için kullanılmaktadır. Bu ölçek van Rooij ve van den Eijden tarafından geliştirilmiş,¹² Türkçe uyarlaması Ayas ve Horzum tarafından yapılmıştır.¹³ Ölçek 25 maddelik iki faktörden oluşmaktadır. Ölçeğin aile kontrol faktörü 11, aile yakınlığı faktörü 14 maddeden oluşmuştur. Ölçek iki biçimde değerlendirilir. Katılımcılar ölçeğin aile kontrolü boyutundan 11-55 arasında, aile yakınlığı boyutundan 14-70 arasında puan alır. Ayrıca ölçek, aile kontrolü ve aile yakınlığı boyutunda bulunan maddelerden her katılımcı için 1-5 arasında puan elde edilerek de hesaplanabilmektedir; 3 puanın altında olanlar düşük, üstünde olanlar yüksek olarak kabul edilmektedir. Düşük aile kontrolü ve aile yakınlığı 'ihmkar aile tutumu', yüksek aile kontrolü ve düşük aile yakınlığı 'otoriter aile tutumu,' düşük aile kontrolü ve yüksek aile yakınlığı 'müsamahakar aile tutumu,' yüksek aile kontrolü ve aile yakınlığı ise 'demokratik aile tutumunu' oluşturmaktadır.

Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ): Epstein ve arkadaşları tarafından geliştirilen bu ölçek aile üyelerinin işlevlerini yerine getirip getiremediklerinin kendi algılarına göre değerlendirilebilmesini sağlayan, 60 sorudan oluşan bir ölçektir.¹⁴ Her soru dördümlü Likert tipi puanlama ile (1) 'kesinlikle katılıyorum' ve (4) 'kesinlikle katılmıyorum' biçiminde değerlendirilmektedir. Ortalama puanın genellikle 2.00'in üzerinde olması, aile işlevlerinde 'bozukluğa, sağlıksızlığa' eğilimin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ölçek problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler olarak yedi alt gruptan oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Bulut tarafından yapılmıştır.¹⁵

Veriler SPSS 22 yazılım programı kullanılarak analiz edilmiştir. İstatistiksel olarak anlamlılık düzeyi olarak $p < 0.05$ değeri alınmıştır.

SONUÇLAR

Üç yüz seksen altı öğrencinin 153'ü (%39.6) en az bir siber zorbalık türüne uğradığını bildirmiştir. Siber kurbanların 101'i (% 66) cinsel zorbalığa, 83'ü (%54) sanal ortamda engellenme ve zarar vermeye, 72'si (%47) sanal ortamda söylenti çıkarmaya uğradığını belirtmiştir. Öğrencilerin 93'ü (%24.1) en az bir kez siber zorbalıkta bulunduğunu bildirmiştir. Sanal zorbalıkta bulunanların 35'i (%42) sanal ortamda cinsel zorbalık, 49'u (%59) sanal ortamda engellenme ve zarar verme, 44'ü (%53) sanal ortamda söylenti çıkarma davranışında bulunduğunu belirtmiştir. Hem

siber zorbalık yapan, hem de siber mağduriyet yaşayan öğrenci sayısı 78 (%20.2) olarak saptanmıştır.

Siber zorba/kurban grubunda anlamlı olarak daha fazla disiplin cezası alma ($\chi^2=9.64$, $p=0.002$), sigara içme ($\chi^2=14.94$, $p=0.002$), alkol tüketimi ($\chi^2=8.38$, $p=0.039$), daha uzun günlük cep telefonu kullanım süresi ($\chi^2=40.19$, $p=0.001$), internetin özellikle sohbet için kullanımı ($\chi^2=47.87$, $p=0.020$), hafta içi günde en az dört saat internet kullanımı ($\chi^2=41.08$; $p=0.001$) ve hafta sonu günde en az dört saat internet kullanımı ($\chi^2=28.42$, $p=0.001$) saptanmıştır. Siber zorba, siber kurban ve siber zorba/kurban olma ile kavgaya karışma ($\chi^2=31.54$, $p=0.001$), kişisel cep telefonuna sahip olma ($\chi^2=11.06$, $p=0.011$), tehdit edilme ($\chi^2=56.45$, $p=0.001$) ara-

sında anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Siber zorba/kurban olma, siber kurban olma ve 5 yıldan fazla cep telefonu kullanma ($\chi^2=20.90$, $p=0.052$), tehdit etme ($\chi^2=51.59$, $p=0.001$) ve psikiyatrik bir tedavi görme ($\chi^2=23.11$, $p=0.001$) arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Diğer sosyodemografik özellikler ile bu üç grup arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

İnternet Aile Tutum Ölçeğinin aile yakınlığı alt grubu ile siber zorba, siber kurban, siber zorba/kurban olan veya siber zorba ve/veya kurban olmayan gruplar arasında en az iki grup arasında anlamlı fark olduğu saptanmış, post-hoc analiz sonucunda aile yakınlığı puanları siber kurban grubunda ($U=2043.00$; $p=0.001$) ve siber zorba ve/veya kurban olmayan grupta ($U=6014.50$; $p=0.001$) siber zorba/kurban grubundan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. İnternet Aile Tutum Ölçeği yakınlık/kontrol alt ölçek puanları ile siber kurban/zorba ilişkisi

Alt ölçek	Kurban veya zorba olma durumu	Örnek sayısı	Sıra ortalaması	Kruskal Wallis (χ^2)	p
Aile kontrolü	Kurban ve zorba	78	179.64	3.94	0.268
	Sadece kurban	75	211.67		
	Sadece zorba	14	168.14		
	Kurban veya zorba değil	218	192.95		
Aile kontrolü	Kurban ve zorba	78	150.10	18.40	0.001
	Sadece kurban	75	205.33		
	Sadece zorba	15	151.47		
	Kurban veya zorba değil	218	207.85		

Araştırmamızda, siber zorba/kurban ve siber zorba olma olasılığı ihmalkar ve otoriter internet aile tutumu olan ailelerin çocuklarında daha yüksek bulunmuştur. Demokratik internet aile tutu-

mu olan ailelerde siber kurban olma olasılığı daha yüksek bulunmuştur ($\chi^2=18.55$, $p=0.029$) (Tablo 2).

Tablo 2. İnternet aile tutum ölçeği aile tutumları ile siber kurban/zorba ilişkisi χ^2 analizi

Aile tutumu		Kurban ve zorba	Sadece kurban	Sadece zorba	Kurban veya zorba değil
İhmalkar	Toplam beklenen	38	24	6	62
	Toplam	26.3	25.3	4.7	73.6
Müsamahakar	Toplam beklenen	23	32	4	104
	Toplam	33.0	31.8	5.9	92.3
Otoriter	Toplam beklenen	3	0	1	4
	Toplam	1.6	1.6	0.3	4.5
Demokratik	Toplam beklenen	14	19	3	48
	Toplam	17.0	16.4	3.1	47.6

($\chi^2=18.55$, $p=0.029$)

Siber zorba/kurbanların iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü, genel işlevler gibi ADÖ alt grup puanları siber kurbanlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Siber zorba/kurban grubunun tüm alt grup puanları, siber zorba ve/veya siber kurban olmayan gruptan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Siber zorbalının problem çözme ve davranış kontrol alt grup puanları, siber kurban puanlarından anlamlı

olarak yüksek bulunmuş; ayrıca problem çözme, iletişim, davranış kontrolü alt grup puanlarının siber zorba ve/veya siber kurban olmayan gruptan anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Siber kurbanların iletişim, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme kapasitesi alt grup puanları, siber zorba ve/veya siber kurban olmayan gruptan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Aile değerlendirme ölçeği alt ölçek puanları ile siber kurban/zorba ilişkisi

Alt ölçek	Kurban veya zorba olma durumu	Örnek sayısı	Sıra ortalaması	Kruskal Wallis (χ^2)	p
Problem çözme	Kurban ve zorba	78	219.06	12.41	0.006
	Sadece kurban	75	188.58		
	Sadece zorba	15	261.20		
	Kurban veya zorba değil	218	181.39		
İletişim	Kurban ve zorba	77	244.04	29.56	0.001
	Sadece kurban	74	202.01		
	Sadece zorba	15	226.00		
	Kurban veya zorba değil	217	167.77		
Roller	Kurban ve zorba	77	250.90	30.22	0.001
	Sadece kurban	74	185.20		
	Sadece zorba	15	216.67		
	Kurban veya zorba değil	217	171.72		
Duygusal tepki verebilme	Kurban ve zorba	77	243.64	27.78	0.001
	Sadece kurban	74	203.53		
	Sadece zorba	15	216.67		
	Kurban veya zorba değil	218	169.03		
Gereken ilgiyi gösterebilme	Kurban ve Zorba	77	210.45	9.60	0.022
	Sadece kurban	73	215.51		
	Sadece zorba	15	186.73		
	Kurban veya zorba değil	217	177.03		
Davranış kontrolü	Kurban ve zorba	77	219.56	10.82	0.013
	Sadece kurban	74	180.04		
	Sadece zorba	15	247.90		
	Kurban veya zorba değil	218	183.36		
Genel işlevler	Kurban ve zorba	77	219.56	30.99	0.001
	Sadece kurban	74	180.04		
	Sadece zorba	15	247.90		
	Kurban veya zorba değil	218	183.36		

TARTIŞMA

Siber zorbalık tüm dünyada önemli bir sorun durumuna gelmiştir. Yurt dışında yapılan çalışmalarda ergenlerin %4.5-35'inin siber zorbalığa uğradığı, %4.1-44.1'inin siber zorbalık yaptığı bildirilmiştir.¹⁶⁻²⁶ Türkiye'de yapılan araştırmalarda siber zorba olma oranının %2-35.7, siber kurban olma oranının %5.9-36.7 ve siber zorba/kurban olma oranının %17.7-23.8 arasında oldu-

ğu belirtilmiştir.^{5,27-29} Bu farklılıklar, çalışmalarda farklı siber zorbalık tanımları ve çalışma yöntemlerinin kullanılmasından kaynaklanmış olabilir.³⁰ Çalışmamızda siber kurban oranı %39.6, siber zorba %24.1 ve siber zorba/kurban olma oranı %20.2 olarak saptanmış olup literatürle benzer bulunmuştur.

Çalışmada, siber zorba/kurban grubu ile disiplin cezası, sigara-alkol tüketimi arasında anlamlı

ilişki bulunmuş olup bu sonuç literatürle uyumlu bulunmuştur.^{31,32} Gençler yaşanan stresin yönetimi ve problemlerinden kaçmak için başa çıkma düzeneği olarak sigara ve alkol kullanıyor olabirler. Çalışmada, literatürdeki siber zorba ve/veya kurban olma ile cep telefonu kullanım süresi arasındaki ilişki ile benzer sonuçlar bulunmuştur.^{33,34} Bu durumun nedeni, kişisel bir cep telefonuna sahip olma nedeniyle ailenin genci kontrol etmesindeki güçlük, telefon üzerinden kolay iletişim kurulabilmesi ve nerede olunursa olunsun internete erişme fırsatı olması olabilir. Birçok çalışmada cep telefonu kullanım süresine benzer şekilde internet kullanım süresi de siber zorba ve/veya siber kurban olma ile ilişkili bulunmuştur.³³⁻³⁵

Literatürde aile yakınlığının siber zorba veya kurban olmayı azalttığı bildirilmiştir.^{36,37} Çalışmada aile yakınlığı, siber kurban ve siber zorba veya kurban olmayan grupta siber zorba/kurban olan gruptan anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, aile içinde yakınlık kurulurken otorite kurma aşamasında sınırların tam çizilememesi nedeniyle gençlerin internette daha fazla zaman geçirmesi veya ailenin istemediği sitelerde dolaşmasından kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmada siber zorba/kurban ve siber zorba olma olasılığı ihmalkar ve otoriter tutumu olan ailelerin çocuklarında daha yüksek bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda aile denetiminin siber zorba ve kurban olmayı azalttığı bildirilmiştir.³⁸⁻⁴⁰ İhmalkar tutum sonucu gençlerin gerek duyduğu ilginin aileden alınamaması ve duygusal gereksinmelerinin karşılanamaması, gençlerin gereksinmelerini internet üzerinden farklı yollarla karşılamaya çalışmalarına yol açmaktadır. Kontrolsüz internet kullanımı ve kendilerini korumak ile ilgili yeterli bilgilendirmenin yapılmaması zorbalığa yol açarken, aynı zamanda kurban durumuna gelmelerine yol açabilmektedir. Ailenin otoriter tutum ile yaklaşarak aşırı kuralcı olması ve yeterli duygusal bağı kuramaması gençlerin zorbalıkta bulunmalarına neden olabilmektedir. Literatürde otoriter aile tutumunun siber zorba veya siber kurban olmayı artırdığı, demokratik aile tutumunun ise siber zorba veya siber kurban olmayı azalttığını bildiren çalışmalar vardır.^{31,32,41} Yapılan çalışmada demokratik internet aile tutumu olan ailelerde siber kurban olma olasılığı daha yüksek bulunmuştur. Demokratik aileler hoş görülür, güven verici ve destekleyici bir tutum içindedirler. Bu hoşgörü ve güven ilişkisini temel alan ortam siber zorbalıkta bulunmayı önleyici etkiye sahip olabilir. Demokratik tutum içinde ergenlik dönemi gibi çalkantılı

bir dönemden geçen gençler siber zorbalığa uğrama açısından risk altında olabilir. İnternet kullanımı konusunda yeterli düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmaları, internette ne tür olumsuzluklarla karşılaşabilecekleri ve bu durumda nasıl davranması gerektiğiyle ilgili bilgi verilmesi önemli görülmektedir.

ADÖ sonuçlarına göre, siber zorba/kurban grubunun tüm puanları siber zorba ve/veya kurban gruplarına göre anlamlı düzeyde yüksek çıkmış olup bu aile işlevselliğinde her alanda sorunların olduğunu ve aile işlevselliğinde bozulmanın hem zorba, hem de kurban olma açısından risk oluşturduğunu göstermektedir.

Siber zorba/kurbanların iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü, genel işlevler gibi ADÖ alt grup puanları siber kurbanlardan anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Aile bireyleri arasında açık bir iletişimin olmaması, gençlerin sıkıntılarını ve düşüncelerini aileleriyle rahatça paylaşamamalarına, siber zorbalığa uğradıktan sonra uygun baş etme becerilerini geliştirmeleri ve ailelerinden yardım istemelerine engel olabilmekte, bu durum da zorbalık davranışı ile tepki vermelerine yol açabilmektedir. Roller ve duygusal tepki verebilme alt başlık puanlarının yüksek olması, aile içinde sorumlulukların yerine getirilmemiş olabileceğini ve gereksinmelerin karşılanmaması nedeniyle gençlerin ihmâl edilmiş olabileceğini, duygusal paylaşımın yetersiz olabileceğini, kural koyma konusunda sorunlar olabileceğini, bu nedenlerle gençlerin gereksinmelerini karşılamak için internet üzerinden kontrolsüz şekilde yollar ararken zorbalıkta bulunabileceklerini düşündürmektedir. Davranışlarının kontrol edilmemesi, gençlerin daha sınırsız ve dürtüsel davranışlarda bulunarak zorbalık davranışını artırıyor olabilir. Siber zorbaların problem çözme ve davranış kontrol alt grup puanları, siber kurban puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç ergenlik döneminde gözlenen dürtüsellik nedeniyle uygun baş etme yöntemleri geliştirememesi ve uygunsuz davranışları kontrol etmekte güçlük yaşamalarından kaynaklanıyor olabilir. Siber kurbanların iletişim, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme kapasitesi gibi duygusal içeriği daha yoğun olan alt grup puanları, siber zorba ve/veya siber kurban olmayan gruptan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bu durum duygusal gereksinmelerini uygun şekilde karşılayamayan gençlerin internet üzerinden bu gereksinmeleri karşılamaya çalışırken istismar edildiklerini düşündürmektedir.

Anne-babalık şekli siber zorba ve kurban olma

ile ilişkili bulunmuştur.⁴² Anne-babalarla duygusal bağların yetersiz olmasının, aile kontrolünün olmamasının ve aile ile problem yaşanmasının siber zorba veya siber kurban olma ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.^{10,38,43,44} Totan ve Yöndem'in ergenlerle yaptıkları bir araştırmada, ergenlerin anne-baba ile ilişkileri arttıkça zorba ve zorba/kurban konumunda olma olasılıklarının azaldığını saptamıştır.⁴⁵

Çalışmanın kısıtlılığı olarak verilerin sadece gençlerden ve özbildirim ölçekleri ile toplanmış olması belirtilebilir. Bu durumun yapılacak sonraki çalışmalarda göz önünde bulundurulması faydalı olabilir. Ayrıca çalışmaya sadece devlet okullarının alınması da bir sınırlılık olarak

bildirilebilir.

Sonuç olarak çalışmada ergenlerin siber zorbalığa karışmaları ile aile internet tutum biçimi ve aile işlevselliği arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Günümüzde gittikçe daha önemli bir sorun durumuna gelen siber zorbalığa karışmanın engellenebilmesi için ailelere önemli görevler düşmektedir. Ailenin gençlerin internet kullanımı ile ilgili doğru tutumları ve gençlerle kuracağı olumlu ilişkiler siber zorbalığa karışmayı önleyebileceği gibi, siber zorbalıkla karşı karşıya gelme durumunda bu sorunun aile ile paylaşılabilmesine ve erken girişimde bulunulmasına da olanak sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Slonje R, Smith PK. Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scand J Psychol* 2008; 49:147-154.
2. Beran T, Li Q. Cyber harassment: A study of new method for an old behavior. *J Educ Comput Res* 2005; 32:265-277.
3. Sharif S. *Confronting Cyberbullying: What Schools Need to Know to Control Misconduct and Avoid Legal Consequences*. First ed., Newyork: Cambridge University Press, 2009.
4. Belsey B. Cyberbullying: A real and growing threat. *ATA Magazine* 2007; 88:14-21.
5. Arıcağ OT. Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *EJER* 2009; 34:167-184.
6. Eroğlu Y. Koşullu Öz-değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.
7. Akca EB, Sayımer İ, Salı JB, Başak BE. Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalardaki yeri. *EJOIR* 2014; 2:17-30.
8. Raskauskas J, Stoltz AD. Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Dev Psychol* 2007; 43:564-575.
9. Hinduja S, Patchin JW. Bullying, cyberbullying, and suicide. *Arch Suicide Res* 2010; 14:206-221.
10. Ybarra ML, Espelage DL, Mitchell KJ. The co-occurrence of internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: Associations with psychosocial indicators. *J Adolesc Health* 2007; 41:31-41.
11. Ayas T, Horzum MB. Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi* 2010; 19:1-17.
12. Van Rooij T, Van Den Eijden R. *Monitor Internet en Jongeren 2006 en 2007: Ontwikkelingen in internetgebruik en de rol van opvoeding*. Eerste ed., Den Haag: Basement Grafische Producties, 2007.
13. Ayas T, Horzum MB. İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2013; 4:46-57.
14. Epstein NB, Baldwin LM, Bishop DS. The McMaster family assessment device. *JMFT* 1983; 9:171-180.
15. Bulut İ. *Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı*. Ankara: Özgüzel Matbaası, 1990.
16. Campbell M, Spears B, Slee P, Butler D, Kift S. Victims' perceptions of traditional and cyberbullying, and the psychosocial correlates of their victimisation. *Emotional and Behavioural Difficulties* 2012; 17:389-401.
17. Dehue F, Bolman C, Völlink T. Cyberbullying: Youngsters' experiences and parental perception. *Cyberpsychol Behav* 2008; 11:217-223.
18. Gradinger P, Strohmeier D, Spiel C. Traditional bullying and cyberbullying: Identification of risk groups for adjustment problems. *Z PSYCHOL* 2009; 217:205-213.
19. Hinduja S, Patchin JW. Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behav* 2008; 29:129-156.
20. Huang Y, Chou C. An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Comput Human Behav* 2010; 26:1581-1590.
21. Kowalski RM, Limber SP. Electronic bullying among middle school students. *J Adolesc Health* 2007; 41:22-30.

22. Li Q. *New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools.* *Comput Human Behav* 2007; 23:1777-1791.
23. Ortega R, Elipe P, Mora-Merchán JA, Calmaestra J, Vega E. *The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying: A study of Spanish adolescents.* *Z Psychol* 2009; 217:197-204.
24. Wachs S. *Moral disengagement and emotional and social difficulties in bullying and cyberbullying: Differences by participant role.* *Emotional and Behavioural Difficulties* 2012; 17:347-360.
25. Ybarra ML, Diener-West M, Leaf PJ. *Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention.* *J Adolesc Health* 2007; 41:42-50.
26. Calvete E, Orue I, Estévez A, Villardón L, Padilla P. *Cyberbullying in adolescents: Modalities and aggressors' profile.* *Comput Human Behav* 2010; 26:1128-1135.
27. Arıca T, Sıyahhan S, Uzunhasanoğlu A, Sarıbeyoğlu S, Cıplak S, Yılmaz N, et al. *Cyberbullying among Turkish adolescents.* *Cyberpsychol Behav* 2008; 11:253-261.
28. Bayar Y. *Okul Sosyal İklimi ile Geleneksel ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler: Genellenmiş Akran Algısının Aracı Rolü.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
29. Erdur-Baker Ö, Kavşut F. *A New Face of Peer Bullying: Cyber Bullying.* *EJER* 2007; 27:31-42.
30. Pieschl S, Porsch T, Kahl T, Klockenbusch R. *Relevant dimensions of cyberbullying—Results from two experimental studies.* *J Appl Dev Psychol* 2013; 34:241-252.
31. Erdur-Baker Ö. *Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools.* *New Media & Society* 2010; 12:109-125.
32. Erdur-Baker Ö, Kavşut F. *Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık.* *EJER* 2007; 27:31-42.
33. Özdemir M, Akar F. *Examination of high school students' opinions on cyberbullying in terms of various variables.* *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 2011; 17:605-626.
34. Ybarra ML, Mitchell KJ, Wolak J, Finkelhor D. *Examining characteristics and associated distress related to Internet harassment: findings from the Second Youth Internet Safety Survey.* *Pediatrics* 2006; 118:1169-1177.
35. Accordino DB, Accordino MP. *An exploratory study of face-to-face and cyberbullying in sixth grade students.* *American Secondary Education* 2011; 40:14-30.
36. Law DM, Shapka JD, Olson BF. *To control or not to control? Parenting behaviours and adolescent online aggression.* *Comput Human Behav* 2010; 26:1651-1656.
37. Khurana A, Bleakley A, Jordan AB, Romer D. *The protective effects of parental monitoring and internet restriction on adolescents' risk of online harassment.* *J Youth Adolesc* 2015; 44:1039-1047.
38. Ybarra ML, Mitchell KJ. *Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics.* *J Adolesc* 2004; 27:319-336.
39. Robinson EA, Anderson LL. *Family adjustment, parental attitudes, and social desirability.* *J Abnorm Child Psychol* 1983; 11:247-256.
40. Özer G. *Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri ile Siber Zorbalığın Öğrenciler Üzerindeki Etkileri ve Öğrencilerin Siber Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016.
41. Baldry AC, Farrington DP. *Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles.* *J Community Appl Social Psychol* 2000; 10:17-31.
42. Wang J, Iannotti RJ, Nansel TR. *School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber.* *J Adolesc Health* 2009; 45:368-375.
43. Ybarra ML, Mitchell KJ. *Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics.* *J Child Psychol Psychiatry* 2004; 45:1308-1316.
44. Wolak J, Mitchell K, Finkelhor D. *Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts.* *J Adolesc Health* 2007; 41:51-58.
45. Totan T, Yöndem DZ. *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi.* *Ege Eğitim Dergisi* 2007; 8:53-68.